

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

22 lutego 2024 r.

Sąd Najwyższy w Izbie Cywilnej w składzie:

Pierwszy Prezes SN Małgorzata Manowska
(przewodniczący, sprawozdawca)
SSN Marcin Krajewski
SSN Ewa Stefańska

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym 22 lutego 2024 r. w Warszawie
skargi kasacyjnej B. spółki akcyjnej w G.
od wyroku Sądu Apelacyjnego w Poznaniu
z 18 lutego 2022 r., I ACa 277/21,
w sprawie z powództwa Stowarzyszenia w K., działającego na rzecz J.L. i M.L.
przeciwko B. spółce akcyjnej w G.
o ustalenie i zapłatę,

**uchyla zaskarżony wyrok i przekazuje sprawę Sądowi
Apelacyjnemu w Poznaniu do ponownego rozpoznania
i rozstrzygnięcia o kosztach postępowania kasacyjnego.**

(M.M.)

UZASADNIENIE

Powód Stowarzyszenie w K., działając na rzecz J.L. i M.L., po ostatecznym sprecyzowaniu powództwa domagał się od B. spółka akcyjna w G. ustalenia nieważności umowy kredytu nr [...] z 14 kwietnia 2008 r. zawartej pomiędzy poprzednikiem prawnym pozwanego [...] a J.L. i M.L. oraz zasądzenie od pozwanego na rzecz J.L. oraz M.L. kwoty 79 033,92 złotych z odsetkami ustawowymi za opóźnienie od dnia doręczenia pozwu do dnia zapłaty.

Swoje żądania powód opierał na twierdzeniu, że kwota wskazanego kredytu została przeliczona w dniu wypłaty salda kredytu wyrażonego w walucie CHF według kursu kupna waluty CHF, który był podany w Tabeli kursów kupna-sprzedaży dla kredytów hipotecznych udzielanych przez G. spółka akcyjna (§ 17 umowy). W ocenie strony powodowej umowa oraz klauzule przeliczeniowe nie wskazywały żadnych obiektywnych czynników ustalania kursu walutowego. Zdaniem powoda taka dowolność kształtowania tabel kursowych, do których odsyła umowa, jest niedozwoloną klauzulą umowną, ponieważ nie określa jednoznacznie kwoty spłaty, będącej świadczeniem głównym kredytobiorcy. Nadto powód wskazał, że wykonywanie umowy doprowadziło do bezpodstawnego wzbogacenia pozwanego z uwagi na bezskuteczność klauzul walutowych.

Wyrokiem z 12 listopada 2020 r. Sąd Okręgowy w Poznaniu ustalił, że umowa kredytu nr [...] z 14 kwietnia 2008 r. zawarta pomiędzy [...] (poprzednikiem prawnym pozwanego), a J.L. i M.L. jest nieważna oraz zasądził od pozwanego na rzecz J.L. i M.L. 79 033,92 złotych.

Na skutek apelacji pozwanego wyrokiem z 18 lutego 2022 r. Sąd Apelacyjny w Poznaniu zmienił zaskarżony wyrok w ten sposób, że zasądził od pozwanego na rzecz powodów kwotę 79 033,92 złotych z ustawowymi odsetkami za opóźnienie, za równoczesną zapłatą przez powodów na rzecz pozwanego kwoty 249 930,10 złotych, a w pozostałej części apelację oddalił.

Sąd Apelacyjny podzielił w całości ustalenia faktyczne poczynione przez Sąd Okręgowy, wśród nich zaś m.in. to, że małżonkowie J.L. i M.L. w 2008 r. podjęli

decyzję o zakupie mieszkania. Na ten cel chcieli zaciągnąć kredyt hipoteczny. Nie mając wystarczającej wiedzy, zwrócili się o pomoc do doradcy finansowego, którego przedstawiciel przedstawił im oferty kredytowe. Doradca zapewniał, że kurs CHF jest stały, a frank szwajcarski to mocna waluta. Kredytobiorcy wybrali wówczas według nich najtańszą, najlepszą ofertę. Nie zapoznali się z treścią umowy, nie zabrali uprzednio do domu jej projektu. Pośredniczący w zawieraniu umowy doradca miał uprawnienie do podpisywania umów. Kredyt był uruchamiany poprzez wysłanie do banku skanów dokumentów. Kredytobiorcy 17 kwietnia 2008 r. zawarli sporządzoną 14 kwietnia 2008 r. umowę kredytu nr [...] z X. spółką akcyjną w G. Kwota udzielanego kredytu wynosiła 249 930,10 złotych i była indeksowana kursem CHF. Był on przeznaczony na pokrycie części kosztów zakupu nieruchomości mieszkalnej. Umowa przedmiotowego kredytu była umową standardową w tamtych okolicznościach. Umowa, poza wysokością udzielonego kredytu w złotych oraz okresem kredytowania, nie była indywidualnie uzgadniana z kredytobiorcami. Strony zawarły umowę według standardowego wzorca stosowanego przez pozwanego. Kredytobiorcy podpisali gotową, uprzednio sporządzoną umowę, przedłożoną im przez doradcę, nie mając rzeczywistego wpływu na jej treść. M. i J.L. nie mieli świadomości w chwili zawierania umowy co do ostatecznej wysokości zaciąganych zobowiązań. Rozumieli jedynie, że wysokość poszczególnych rat kapitałowo-odsetkowych kredytu uzależniona będzie od kursu franka szwajcarskiego, przy czym, poza ogólnym stwierdzeniem, że mieli świadomość, że rata może się wahać o 10-30%, nie uzyskali informacji, jaki jest górny pułap wahań waluty ani na czym te prognozy są oparte. Kredytobiorcom przedstawiona została wprawdzie oferta kredytu złotówkowego, ale kredyt waloryzowany do CHF został ukazany jako rozwiązanie najkorzystniejsze.

Bank udzielił kredytobiorcom kredytu w kwocie 249 930,10 złotych. Zgodnie z § 7 umowy wypłata środków miała nastąpić po złożeniu wniosku w polskich złotych i przeliczona na walutę, do której indeksowany jest kredyt, zgodnie z tabelą kursów obowiązującą w banku. Według § 10 ust. 8 umowy rozliczenie każdej spłaconej raty kredytu miało następować zgodnie z datą wpływu środków do pozwanego banku, według kursu sprzedaży waluty, do której jest indeksowany kredyt, podanego w tabeli kursów kupna/sprzedaży dla kredytów hipotecznych udzielanych przez bank,

obowiązujących w dniu wpływu środków do banku. Mechanizm ustalania kursów opisany został w § 17 umowy, zgodnie z którym do rozliczania transakcji wypłat i spłat kredytu stosowane są odpowiednio kursy kupna lub sprzedaży dla kredytów hipotecznych udzielanych przez X. spółka akcyjna walut zawartych w ofercie banku obowiązujące w dniu dokonania transakcji, przy czym kursy kupna określa się jako średnie kursy złotego do danych walut ogłoszone w tabeli kursów średnich NBP minus marża kupna, a kursy sprzedaży określa się jako średnie kursy złotego do danych walut ogłoszone w tabeli kursów średnich NBP plus marża sprzedaży. Do wyliczenia kursów kupna lub sprzedaży należało stosować kursy złotego do danych walut ogłoszone w tabeli kursów średnich NBP w danym dniu roboczym skorygowane o marżę kupna sprzedaży Banku (§ 17 umowy).

Tabela walutowa Banku [...] jest tworzona poprzez wyliczenie marż kupna lub sprzedaży dla trzech par walutowych, które są w tej tabeli. Marże wyznaczone są każdego ostatniego roboczego dnia miesiąca na podstawie oficjalnych tabel kursowych pięciu banków, które działają w Polsce. Do wyliczeń brane są oddzielnie kursy kupna i kursy sprzedaży z wymienionych tabel. Wyliczone wartości są następnie odejmowane od odpowiednich kursów średnich NBP ogłoszonych dzień wcześniej. Bieżące wyliczanie tabeli kursowej dla klientów odbywa się w ten sposób, że od średniego kursu NBP z dnia wytworzenia tabeli odpowiednio odejmuje się lub dodaje wyliczone marże. Klient powinien być poinformowany o ryzyku walutowym i ryzyku stopy procentowanej, a także powinna mu być przedstawiona symulacja wysokości miesięcznych rat spłat kredytu i informacja o ryzyku makroekonomicznym.

Sąd Apelacyjny uznał, że zasadnicze zarzuty i wnioski apelacji nie zasługiwały na uwzględnienie. Sąd pierwszej instancji prawidłowo przyjął, że zgodnie ze swoim statutem stowarzyszenie [...] posiada uprawnienie do występowania na rzecz konsumentów z powództwami o takim charakterze jak w rozpoznawanej sprawie (art. 61 § 1 pkt. 3 k.p.c.)

Sąd drugiej instancji zgodził się ze skarżącym, że nieuprawnione było stanowisko Sądu pierwszej instancji, zgodnie z którym zawarta między stronami umowa była nieważna (art. 58 § 1 k.c.) *ab initio* z uwagi na brak wymaganych art. 69 ust. 1 prawa bankowego cech konstrukcyjnych umowy kredytu bankowego,

a mianowicie jednoznacznego określenia zobowiązania kredytobiorcy. Przedmiotowa umowa była umową o kredyt złotowy, a wysokość udzielonego, a następnie wypłaconego powodowi, kredytu wynikała jednoznacznie z treści § 1 ust. 1 umowy. Odmienne, nieuprawnione stanowisko Sądu pierwszej instancji w omawianym przedmiocie nie rzutuje jednak w sposób zasadniczy na rozstrzygnięcie sprawy, gdyż ustalona przez sąd abuzywność klauzuli walutowej dotyczyła przede wszystkim niedookreślenia sposobu ustalenia wysokości zobowiązania kredytobiorców w momencie wykonywania obowiązku zwrotu udzielonego kredytu.

Sąd Apelacyjny podkreślił, że walutowe klauzule indeksacyjne, jakie przyjęto w umowie stron, obejmujące ustalenie wysokości samego świadczenia a także sposób przeliczenia spłat kredytu na walutę obcą, określają świadczenie główne stron umowy w rozumieniu art. 385¹ § 1 k.c., stanowiąc przedmiotowo istotny element umowy kredytu (zob. wyroki Sądu Najwyższego: z 4 kwietnia 2019 r. w sprawie III CSK 159/17; z 9 maja 2019 r., I CSK 242/18; z 2 czerwca 2021 r., I CSKP 55/21, a także wyroki TSUE: z 30 kwietnia 2014 r., C- 26/13, oraz z 20 września 2017 r., C-186/16). Nie ulega przy tym wątpliwości, jak prawidłowo przyjął Sąd Okręgowy, że w umowie z 14 kwietnia 2008 r. postanowienie dotyczące indeksacji zostało sformułowane w sposób niejednoznaczny, gdyż przy przeliczaniu świadczeń, zarówno określających kwotę przyznanego kredytu, jak wysokość spłaty rat kredytowych, odwołano się do kursów ustalanych przez pozwanego i ogłaszanych w tabeli kursów”, bez wskazania obiektywnego miernika, pozwalającego w sposób przewidywalny określić wysokość ciążącego na powodach zobowiązania (por. § 17 umowy kredytu). Szczegółowe mechanizmy ustalania kursu wymiany walut nie zostały także wskazane w innych wiążących obie strony dokumentach doręczonych kredytobiorcom przy zawarciu umowy.

Wspomnianej niejednoznaczności nie usuwa, wbrew stanowisku pozwanego, wskazanie w § 17 umowy kredytu, że kursy wymiany będą określane jako średnie kursy złotego do danej waluty ogłoszone w tabeli kursów średnich NBP plus lub minus marża kupna lub sprzedaży. Pozornie bowiem jedynie klauzula taka odwołuje się do obiektywnego miernika ekonomicznego, jakim są kursy walut na rynku ogłaszane przez Narodowy Bank Polski. W rzeczywistości natomiast ostateczne

prawo ustalenia kursu wymiany zastrzeżone zostało w umowie w sposób całkowicie dyskrejonalny na rzecz banku przez możliwość ustalania własnej marży na podstawie niesprecyzowanego i nieujawnionego kontrahentom mechanizmu. Tego rodzaju ogólnikowe sformułowania nie pozwalały kredytobiorcom na samodzielne, jednoznaczne ustalenie wysokości zobowiązania na dzień jego wymagalności (por. wyrok TSUE z dnia 18 listopada 2021 r. w sprawie C-212/20).

Zdaniem Sądu drugiej instancji niezależnie od tego w realiach rozpoznawanej sprawy Sąd pierwszej instancji miał obowiązek wprost przyjąć niedozwolony (abuzystyczny) charakter klauzuli walutowej zawartej w § 17 umowy kredytu z 14 kwietnia 2008 r.

Identyczna klauzula umowna stosowana przez pozwany bank została uznana za niedozwoloną wyrokiem Sądu Ochrony Konkurencji i Konsumentów z 3 sierpnia 2012 r. w sprawie XVII AMc 5344/11 i wpisana, na podstawie art. 479⁴⁵ k.p.c., do rejestru niedozwolonych postanowień wzorców umowy, prowadzonego przez Prezesa Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów pod nr 5622. Od tego też momentu wyrok ten uzyskał rozszerzoną prawomocność i wiązał osoby trzecie, w tym strony niniejszego procesu oraz sądy rozpoznające sprawę. Bez znaczenia jest, że wspomniana klauzula uznana za niedozwoloną dotyczyła innego wzorca umownego, albowiem stosowana była przy innego rodzaju kredytach, gdyż decydujące znaczenie ma tożsama treść normatywna tej klauzuli z odpowiadającymi jej postanowieniami § 17 umowy kredytu.

W obu ocenianych klauzulach tak samo określono sposób ustalania przez bank kursu wymiany walut dla potrzeb wykonywania umów kredytowych z elementem walutowym, między innymi przyznając kredytodawcy prawo do ustalenia we własnym zakresie marży, wpływającej ostatecznie na wysokość kursu.

Prawidłowo w tej sytuacji uznał Sąd pierwszej instancji, że już z powyższych przyczyn postanowienia umowy dotyczące indeksowania kredytu do waluty obcej w postaci franka szwajcarskiego stanowiły klauzulę niedozwoloną (abuzystyczną), a więc niewiążącą kredytobiorców z uwagi na treść art. 385¹ § 1 k.c.

Sąd Apelacyjny podkreślił, że Sąd Okręgowy trafnie przyjął, iż po wyeliminowaniu przedmiotowej klauzuli umowa nie może dalej istnieć jako

pozbawiona istotnego przedmiotowo elementu konstrukcyjnego, co pociąga za sobą jej nieważność.

Przede wszystkim, co przyznaje sam skarżący, nie ma podstaw do przyjęcia, aby po eliminacji z umowy elementu ryzyka walutowego mogła ona funkcjonować jako umowa kredytu złotowego z jednoczesnym oprocentowaniem umownym, tzn. według stawki LIBOR, stosowanej w obrocie wyłącznie dla kredytów walutowych.

Sąd drugiej instancji uznał, że wyeliminowanie ryzyka kursowego, charakterystycznego dla umowy kredytu indeksowanego do waluty obcej i uzasadniającego powiązanie stawki oprocentowania ze stawką LIBOR, jest równoznaczne z tak daleko idącym przekształceniem umowy, iż należy ją uznać za umowę o odmiennej istocie i charakterze, choćby nadal chodziło tu tylko o inny podtyp czy wariant umowy kredytu, co skutkuje tym, że po wyeliminowaniu tego rodzaju klauzul utrzymanie umowy o charakterze zamierzonym przez strony nie jest możliwe, co przemawia za jej całkowitą nieważnością (zob. wyroki Sądu Najwyższego z 22 stycznia 2016 r., I CSK 1049/14, OSNC 2016, nr 11, poz. 134 oraz z 11 grudnia 2019 r., V CSK 382/18, OSNC-ZD 2021, nr B, poz. 20).

Nie zasługuje także na uwzględnienie argumentacja apelacji, zgodnie z którą wyeliminowanie niedozwolonej klauzuli walutowej (indeksacyjnej) powinno skutkować zastąpieniem jej, czy to na podstawie art. 65 § 2 k.c., czy to na podstawie powoływanych w apelacji przepisów prawa materialnego (art. 358 § 2 k.c.), innymi postanowieniami, które pozwolą na utrzymanie ważności i kontynuowanie umowy kredytu.

Sąd Apelacyjny uznał, że nie było także dostatecznie uzasadnionych podstaw do przyjęcia koncepcji, zgodnie z którą umowa kredytu mogłaby być utrzymana przez modyfikację omawianej klauzuli walutowej, zawartej w § 17, co miałoby nastąpić przez wyłączenie z niej jedynie niedookreślonego uprawnienia banku do ustalania marży i skutkowałoby określaniem kursu wymiany wyłącznie na podstawie średniego kursu ogłaszanego przez NBP.

Możliwość taka była rozpatrywana, na tle przepisów Dyrektywy Rady 93/13/EWG w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich, przez TSUE w wyroku z 29 kwietnia 2021 r., C-19/20, w którym uznano, że tego rodzaju „rozszczerzenie” niedozwolonej klauzuli, mające służyć utrzymaniu umowy zawartej

z konsumentem, mogłoby hipotetycznie nastąpić, nawet bez zgody konsumenta, jednak przy spełnieniu pewnych warunków.

Poza niedopuszczalnością doprowadzenia w ten sposób do zmiany istoty zobowiązania umownego mogłoby chodzić jedynie o tego rodzaju klauzule, w których poszczególne postanowienia (w domyśle: abuzywne i dozwolone) mają odrębne, samodzielne znaczenie, co oznacza, że mogłyby funkcjonować w obrocie niezależnie od siebie (czyli mogłyby być uznane za autonomiczne warunki umowne).

Operacja taka nie mogłaby też osłabiać zasadniczego, prewencyjnego celu dyrektywy, jakim jest odstraszenie przedsiębiorców od stosowania nieuczciwych klauzul w umowach zawieranych z konsumentami.

Sąd drugiej instancji stwierdził, odnosząc rozważania do badanej klauzuli, że nie sposób byłoby wywieść z niej dwóch odrębnych (autonomicznych) zobowiązań dotyczących ustalania kursu wymiany waluty, gdyż kredytobiorcy mieli spełniać jedno nierozdzielne świadczenie, którego wysokość ustalana była na podstawie tabel kursowych banku, bez możliwości wyodrębnienia z niego świadczenia spełnianego według średniego kursu NBP i świadczenia stanowiącego marżę banku. Ponadto przyjęcie możliwości zastosowania postulowanego przez skarżącego zabiegu „rozbicia” niedozwolonej klauzuli mogłoby w konsekwencji poważnie osłabić prewencyjne znaczenie przepisów o ochronie konsumentów.

Od wyroku Sądu drugiej instancji skargę kasacyjną wniósł pozwany, zarzucając naruszenie:

1. art. 61 § 1 i § 4 w zw. z art. 62 § 1 w zw. z art. 391 § 1 k.p.c. oraz art. 70 § 1 i § 2 k.p.c. w zw. z art. 391 § 1 k.p.c., polegające na błędnym przyjęciu, że Stowarzyszenie [...] ma legitymację procesową czynną do wytoczenia powództwa na rzecz J.L. i M.L.;

2. art. 479⁴⁵ § 2 w zw. z art. 479⁴³ w zw. z art. 391 § 1 k.p.c. przez przyjęcie, że treść normatywna § 17 umowy kredytu odpowiada treści normatywnej jakiegokolwiek klauzuli wpisanej do rejestru Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów, a Sąd jest tym wpisem związany;

3. art. 385¹ § 1 i § 3 k.c. w zw. z art. 3 ust. 1 i art. 4 ust. 2 i art. 6 ust. 1 Dyrektywy Rady 93/13/EWG z dnia 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich, polegające na jego błędnej wykładni

i błędnym przyjęciu, że klauzula indeksacyjna przewidująca przeliczenie kwoty na CHF opisana w § 1 ust. 1 umowy kredytu może być badana pod kątem abuzywności z powołaniem na abuzywność postanowień dotyczących tabeli kursów walut obcych (§ 17) – mimo że są to całkowicie odrębne warunki umowne, klauzula indeksacyjna określa główne świadczenie stron zatem wyłączona jest ona spod oceny abuzywności, oraz że postanowienie § 1 ust. 1 ma charakter niejednoznaczny z uwagi na brak sprecyzowania sposobu ustalania kursów wymiany oraz z uwagi na niemożność oszacowania przez konsumenta istotnych konsekwencji ekonomicznych zawieranej umowy – mimo że sama informacja o sposobie ustalania tabeli kursów walut nie jest informacją istotną dla konsumenta, a konsument miał możliwość zrozumienia działania warunku umownego w postaci klauzuli indeksacyjnej – a w konsekwencji niewłaściwe zastosowanie art. 385¹ § 1 k.c. poprzez błędne przyjęcie, że postanowienia umowy kredytu kształtują prawa i obowiązki konsumentów w sposób sprzeczny z dobrymi obyczajami, naruszając ich interesy i to w sposób rażący;

4. art. 385¹ § 1 i § 2 w zw. z art. 65 § 1 i § 2 k.c. i z art. 1 pkt. 1a i 1b oraz art. 4 ustawy o zmianie ustawy z dnia 29 lipca 2011 r. o zmianie ustawy – Prawo bankowe, w związku z art. 6 ust. 1 oraz art. 7 ust. 1 Dyrektywy Rady 93/13/EWG z dnia 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich poprzez ich błędną wykładnię polegającą na przyjęciu, że nie istnieje możliwość usunięcia z umowy jedynie warunku dotyczącego marży, podczas gdy prawidłowa wykładnia § 17 umowy, na potrzeby art. 385¹ § 1 k.c., uwzględniająca treść i cel umowy, powinna skutkować przyjęciem, że § 17 umowy zawiera dwa odrębne obowiązki: obowiązek przeliczenia CHF na PLN według kursów średnich NBP oraz obowiązek zapłaty marży. Zdaniem skarżącego oba te obowiązki mają inną treść normatywną, pełnią inne funkcje oraz nie są ze sobą nierozzerwalnie związane, a w konsekwencji stanowią odrębne zobowiązania umowne, które mogą być przedmiotem indywidualnej kontroli pod kątem ich nieuczciwego (niedozwolonego) charakteru, zgodnie z wiążącymi wytycznymi zawartymi w wyroku TSUE z 29 kwietnia 2021 r., C-19/20;

5. art. 358 § 1 i § 2 w zw. z art. 3 k.c. oraz art. 69 ust. 3 ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. – Prawo bankowe, polegające na ich niezastosowaniu oraz art.

385² k.c. poprzez jego błędną wykładnię w zw. z art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13/EWG poprzez nieuzupełnienie luki powstałej wskutek uznania postanowień § 17 umowy kredytu za abuzywne za pomocą przepisów dyspozytywnych, mimo że kurs wymiany walut PLN/CHF może zostać ustalony również w oparciu o przepis dyspozytywny obowiązujący w dniu orzekania, tj. art. 358 § 2 k.c., a który to przepis może znaleźć również zastosowanie z uwagi na fakt, że umowa kredytu jest zobowiązaniem o charakterze trwałym, przy czym do jego zastosowania nie jest wymagana zgoda konsumenta;

6. art. 385¹ § 1 i § 2 k.c. oraz art. 4 ustawy o zmianie ustawy z dnia 29 lipca 2011 r. o zmianie ustawy – Prawo bankowe w zw. z art. 69 ust. 2 pkt. 4a Prawa bankowego i w zw. z art. 385² k.c. poprzez ich niezastosowanie;

jak również naruszenie art. 385¹ § 1 i § 2, art. 410 § 1 i § 2 w zw. z art. 405 k.c. i art. 189 k.p.c.

Strona pozwana wniosła o uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi drugiej instancji.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga okazała się zasadna, choć nie wszystkie zarzuty mogą zostać podzielone.

Bezzasadny jest najdalej idący zarzut naruszenia art. 61 § 1 i § 4 w zw. z art. 62 § 1 w zw. z art. 391 § 1 k.p.c. oraz art. 70 § 1 i § 2 w zw. z art. 391 § 1 k.p.c. opierający się na twierdzeniu, że Stowarzyszenie [...] nie ma legitymacji procesowej czynnej do wytoczenia powództwa na rzecz J.L. i M.L. Pozwany podniósł, że zakres działalności statutowej stowarzyszenia nie obejmuje wytaczania powództw tego rodzaju co w rozpoznawanej sprawie, a nadto, że pisemna zgoda konsumentów złożona przed sądem pierwszej instancji dotyczyła wyłącznie powództwa o zapłatę, a uzupełnienie braków w zakresie zdolności sądowej po stronie powodowej nastąpiło dopiero przed Sądem Apelacyjnym, bez potwierdzenia przez konsumentów czynności dokonanych przez stowarzyszenie przed Sądem Okręgowym. Przede wszystkim należy podkreślić, że skarżący myli pojęcia legitymacji procesowej i zdolności sądowej. Uprawnienie do wytaczania powództw na rzecz konsumentów pozostaje w sferze legitymacji procesowej, a nie zdolności sądowej (por. np. wyrok SN z 26 maja 2022 r., II CSKP 662/22, OSNC-ZD 2022, nr 4, poz. 49).

Nieprzedstawienie pisemnej zgody konsumenta na wytoczenie powództwa na jego rzecz nie podlega zatem usunięciu w trybie art. 70 k.p.c. Ten brak może być uzupełniony do czasu zakończenia postępowania przed sądem drugiej instancji. Zgodnie bowiem z art. 316 § 1 k.p.c. po zamknięciu rozprawy sąd wydaje wyrok, biorąc za podstawę stan rzeczy istniejący w chwili zamknięcia rozprawy. Dotyczy to również legitymacji procesowej, a także zamknięcia rozprawy przed sądem drugiej instancji. Z tych przyczyn nie istniała potrzeba potwierdzenia przez konsumentów dokonanych uprzednio w ich mieniu czynności procesowych podjętych przez stowarzyszenie.

Jeśli chodzi o związek działalności statutowej stowarzyszenia z przedmiotem rozpoznawanej sprawy, to skarżący błędnie przyjął, że statut organizacji pozarządowej musi przewidywać wprost możliwość wytaczania powództw na rzecz konsumentów. Warunek taki nie wynika z art. 61 k.p.c. Wystarczające jest, aby istniał związek pomiędzy działalnością statutową organizacji pozarządowej a zagadnieniami powstającymi na tle konkretnej sprawy. Chodzi więc o związek materialny, którego istnienie uprawnia organizację pozarządową do podejmowania działań procesowych na rzecz konsumenta. Statut nie musi natomiast przewidywać konkretnych form działania na rzecz konsumenta, w tym możliwości wytaczania powództwa (por. wyrok SN z 26 maja 2022 r., II CSKP 662/22). Związek taki niewątpliwie istnieje w rozpoznawanej sprawie zważywszy, że w statucie stowarzyszenia przewidziano wspieranie konsumentów w dochodzeniu praw poszkodowanych przez instytucje i podmioty rynku finansowego w Polsce. Ponadto w literaturze wskazuje się, że definicja spraw o ochronę konsumentów w najszerszym znaczeniu obejmuje ogólnie sprawy, w których istniejący lub potencjalni konsumenci w istniejących lub przyszłych stosunkach prawnych z przedsiębiorcami uzyskują ochronę prawną swoich naruszonych lub zagrożonych prawnie chronionych interesów.

Za zasadny należy natomiast uznać zarzut naruszenia art. 385¹ § 1 i § 3 k.c., pomimo że prawidłowa jest argumentacja Sądu Apelacyjnego co do tego, że postanowienie umowy kredytu zastrzegające dla pozwanego prawo arbitralnego ustalania kursu waluty obcej sprzeczne jest z dobrymi obyczajami i rażąco narusza interesy konsumenta. Takie postanowienia bowiem przewiduje tylko dla banku prawo do kształtowania sytuacji prawnej konsumenta przez określenie wysokości

świadczenia, które kredytobiorca ma spełnić. Niezrozumiałe jest twierdzenie pozwanego, że klauzula indeksacyjna przewidziana w par. 1 ust. 1 umowy kredytu nie może być badana pod kątem abuzywności z powołaniem się na abuzywność dotyczącą tabeli kursów (§ 17). Odesłanie do tabel kursowych stanowi element mechanizmu indeksacji i jako takie nie może być oceniane w oderwaniu od zapisu zawartego w par. 1 ust. 1 umowy kredytu. Postanowienia umowy dotyczące indeksacji stanowią główne świadczenia stron, co nie oznacza, że nie podlegają one badaniu pod kątem ich abuzywności. Zgodnie z art. 385¹ § 1 k.c. postanowienia umowy zawieranej z konsumentem niezgodnione indywidualnie nie wiążą go, jeżeli kształtują jego prawa i obowiązki w sposób sprzeczny z dobrymi obyczajami, rażąco naruszając jego interesy (niedozwolone postanowienia umowne). Nie dotyczy to postanowień określających główne świadczenia stron, w tym cenę lub wynagrodzenie, jeżeli zostały sformułowane w sposób jednoznaczny. Postanowienia zawarte w umowie kredytu uprawniające bank do jednostronnego ustalenia kursu walut są nietransparentne, co wykazano powyżej i obarczają kredytobiorcę nieprzewidywalnym ryzykiem. W konsekwencji postanowienia tej umowy określające zasady przeliczenia (indeksowania) udzielonego kredytu zarówno przy jego wypłacie jak i spłacanych rat, mają charakter niedozwolonych postanowień umownych (zob. np. wyroki SN: z 22 stycznia 2016 r., I CSK 1049/14, OSNC 2016, nr 11, poz. 134; z 1 marca 2017 r., IV CSK 285/16; z 27 lutego 2019 r., II CSK 19/18; z 11 grudnia 2019 r., V CSK 382/18, OSNC-ZD 2021, nr B, poz. 20; z 2 czerwca 2021 r., I CSKP 55/21; z 18 sierpnia 2022 r., II CSKP 387/22).

W tej sytuacji, skoro Sąd Apelacyjny dokonał indywidualnej, prawidłowej oceny postanowień umowy kredytu pod kątem ich abuzywności, bez znaczenia dla rozstrzygnięcia sprawy jest to, czy § 17 przedmiotowej umowy kredytu odpowiada treści normatywnej jakiegokolwiek klauzuli wpisanej do rejestru prowadzonego przez Prezesa UOKiK.

W dalszej kolejności wskazać należy, że w wyroku z 29 kwietnia 2021 r. (I.W., R.W, przeciwko Bankowi BPH S.A., C-19/20) Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej dokonał analizy pojęcia nieuczciwych warunków w umowach z konsumentami oraz ich skutków na gruncie umowy kredytu. TSUE rozważał, czy wykładni art. 6 ust. 1 i art. 7 ust. 1 dyrektywy 93/13 należy dokonywać w ten sposób,

że sprzeciwiają się one temu, aby sąd krajowy usunął wyłącznie mający nieuczciwy charakter element warunku umownego umowy zawartej między przedsiębiorcą a konsumentem. Trybunał podkreślił, że dyrektywa 93/13 nie wymaga, aby sąd krajowy wyłączył, oprócz warunku uznanego za nieuczciwy, warunki, które nie zostały za takie uznane, ponieważ celem zamierzonym przez tę dyrektywę jest ochrona konsumenta i przywrócenie równowagi pomiędzy stronami poprzez wyłączenie zastosowania warunków uznanych za nieuczciwe, przy jednoczesnym zachowaniu, co do zasady, ważności pozostałych warunków danej umowy [podobnie TSUE w wyroku z 7 sierpnia 2018 r. w sprawie Banco Santander SA przeciwko Mahamadou Dembie i Mercedes Godoy Bonet (C-96/16) oraz Rafael Ramón Escobedo Cortés przeciwko Banco de Sabadell SA (C-94/17), pkt 75 oraz powołane tam orzecznictwo]. W konkluzji w wyroku z 29 kwietnia 2021 r. Trybunał Sprawiedliwości uznał, że brak przeszkód, by sąd krajowy usunął jedynie nieuczciwy element warunku umowy zawartej między przedsiębiorcą a konsumentem, w wypadku gdy odstraszający cel tej dyrektywy jest realizowany przez krajowe przepisy ustawowe regulujące korzystanie z niego, o ile element ten stanowi odrębne zobowiązanie umowne, które może być przedmiotem indywidualnej kontroli pod kątem nieuczciwego charakteru. Przepisy dyrektywy stoją jednak na przeszkodzie temu, by sąd odsyłający usunął jedynie nieuczciwy element warunku umowy zawartej między przedsiębiorcą a konsumentem, jeżeli takie usunięcie sprowadzałoby się do zmiany treści tego warunku poprzez zmianę jego istoty, czego zbadanie należy do tego sądu.

Pojęcie „warunku umowy” oznacza mający znaczenie normatywny fragment oświadczenia, co obejmuje zdanie, ale także fragment zdania o znaczeniu normatywnym. (tak np. SN w wyrokach z 27 lutego 2004 r., V CK 293/03, OSNC 2005, nr 3, poz. 51, i z 8 czerwca 2017 r., V CSK 563/16, w odniesieniu do art. 58 § 3 k.c., dotyczącego nieważności części czynności prawnej). Nie zawsze bowiem postanowienie umowy ujęte jest w odrębnej jednostce redakcyjnej, a w każdym razie ujęcie takie nie ma charakteru przesądzającego o uznaniu, że treść wyrażona w danej jednostce redakcyjnej stanowi jedno postanowienie umowy. Takie rozumienie „warunku umowy” mogłoby prowadzić do przypadkowych rezultatów zależnych jedynie od przyjętej przez strony postaci oświadczenia woli, a mianowicie

od tego, czy kilka warunków zostało wyrażonych w odrębnych zdaniach, czy też stanowią elementy jednego wyodrębnionego językowo lub graficznie postanowienia umownego (zob. wyrok SN z 1 czerwca 2022 r., II CSKP 364/22, OSNC-ZD 2022/4/51).

W związku z powyższym uznanie w rozpoznawanej sprawie § 17 umowy kredytu za abuzywny wymaga rozstrzygnięcia, czy określanie kursu waluty jako „średni kurs NBP” pomniejszony lub powiększony o marżę banku mieści w sobie dwa „warunki umowy” – pierwszy odnoszący się do niezależnego czynnika (kursu średniego NBP), drugi – do czynnika zależnego wyłącznie od woli strony umowy (marży banku), czy też jest jednym niepodzielnym warunkiem umownym podlegającym ocenie pod kątem abuzywności. Sąd Najwyższy w składzie rozpoznającym sprawę podziela argumentację zawartą w wyroku Sądu Najwyższego z 1 czerwca 2022 r., II CSKP 364/22, prowadzącą do wniosku, że postanowienie umowne dotyczące marży banku w odniesieniu do ustalania kursu franka szwajcarskiego ma charakter samodzielny, co pozwala na eliminację jedynie elementu odnoszącego się do modyfikacji średniego kursu NBP marżą banku. Równocześnie jest to dopuszczalny środek ingerencji sądowej na podstawie art. 6 dyrektywy 93/13 i art. 385¹ k.c. Ingerencja w tym zakresie jest wystarczająca dla osiągnięcia celu w postaci postawienia konsumenta w takiej sytuacji faktycznej i prawnej, jak gdyby nieuczciwy warunek w umowie nie został zastrzeżony [podobne stanowisko uznające za dopuszczalne unieważnienie w odniesieniu do odsetek za zwłokę jedynie powiększenia stopy odsetek zwykłych o określoną liczbę punktów procentowych zajął TSUE w wyroku z 7 sierpnia 2018 r. w sprawie Banco Santander SA przeciwko Mahamadou Dembie i Mercedes Godoy Bonet (C-96/16) oraz Rafael Ramón Escobedo Cortés przeciwko Banco de Sabadell SA (C-94/17), pkt 76-77].

Zgodnie z art. 385¹ § 2 k.c., jeżeli niedozwolone postanowienie umowne nie wiąże konsumenta, strony są związane umową w pozostałym zakresie. Według dominującego stanowiska przepis ten wyłącza stosowanie art. 58 § 3 k.c., który przewiduje, że w razie nieważności części czynności prawnej pozostała jej część pozostaje w mocy, chyba że z okoliczności wynika, iż bez postanowień dotkniętych nieważnością czynność nie zostałaby dokonana. Zgodnie jednak z art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 *nieuczciwe warunki w umowach zawieranych przez sprzedawców*

lub dostawców z konsumentami nie będą wiążące dla konsumenta, a umowa w pozostałej części będzie nadal obowiązywała strony, jeżeli jest to możliwe po wyłączeniu z niej nieuczciwych warunków. Oznacza to, że jeśli eliminacja niedozwolonego postanowienia umownego doprowadziłaby do takiej deformacji umowy, że na podstawie pozostałej jej treści nie da się odtworzyć treści praw i obowiązków stron, to nie można przyjąć, iż strony pozostają związane pozostałą częścią umowy (zob. np. wyroki SN z 2 czerwca 2021 r., I CSKP 55/21, oraz z 1 czerwca 2022 r., II CSKP 364/22).

W orzecznictwie TSUE nie budzi wątpliwości, że możliwość utrzymania umowy w mocy musi zostać zweryfikowana przy zastosowaniu obiektywnego podejścia (wyrok TSUE z 3 października 2019 r. w sprawie C-260/18, pkt 39 i przytoczone tam orzecznictwo), a zatem nie może wynikać wyłącznie z woli konsumenta lub jego kontrahenta. Konieczne jest w szczególności rozważenie, czy po wyeliminowaniu abuzywnych postanowień odnoszących się do kursu walutowego możliwe jest ustalenie wysokości wzajemnych świadczeń stron, w tym kwoty kredytu i oprocentowania.

W realiach rozpoznawanej sprawy usunięcie wskazanego postanowienia odnoszącego się do marży banku oznacza, iż w stosunkach pomiędzy pozwanym bankiem a kredytobiorcami wiążący powinien być kurs średni NBP. Skutkiem tego dalsze trwanie umowy łączącej pozwanego z powodami jest obiektywnie możliwe. Jest to też zbieżne z celem dyrektywy 93/13, by umowa w pozostałej części co do zasady nadal obowiązywała strony. Przyjęcie powyższego wniosku sprawia, że nie powinno ulegać wątpliwości, iż po eliminacji postanowienia abuzywnego, przewidującego doliczenie lub odjęcie marży banku, umowa kredytowa zawarta pomiędzy poprzednikiem prawnym pozwanego, a J.L. i M.L. zawiera wszystkie elementy konieczne tego typu umowy w rozumieniu art. 69 Prawa bankowego i może nadal funkcjonować, pozbawiając jedynie bank nieuzasadnionych korzyści ekonomicznych.

Dodatkowo wskazać należy, że usunięcie niedozwolonego postanowienia umownego, to jest elementu „marży”, nie oznacza niedopuszczalnej w świetle dyrektywy zmiany nieuczciwego warunku, w szczególności zastąpienia

niedozwolonego postanowienia umownego – innym postanowieniem. W konsekwencji nie dochodzi do wyeliminowania zniechęcającego skutku wywieranego na przedsiębiorców przez zwykły brak stosowania takich nieuczciwych warunków wobec konsumentów [wyrok TSUE z 26 marca 2019 r. w sprawie Abanca Corporación Bancaria SA przeciwko Albertowi Garcíi Salamance Santosowi (C- 0/17) oraz Bankia SA przeciwko Alfonsowi Antoniowi Lau Mendozie i Verónice Yulianie Rodríguez Ramírez (C-179/17), pkt 54 i przytoczone tam orzecznictwo].

Brak związania konsumenta klauzulą abuzywną oznacza, że warunek umowny uznany za nieuczciwy należy co do zasady traktować tak, jakby nigdy nie został zastrzeżony i nie wywoływał skutków wobec konsumenta. W konsekwencji konieczne jest określenie przez sąd sytuacji prawnej i faktycznej konsumenta, w jakiej znajdowałby się on w braku zastrzeżenia w umowie niedozwolonej klauzuli (por. uchwałę SN z 15 września 2020 r., III CZP 87/19, OSNC 2021, nr 2, poz. 11). W tej sytuacji nie wchodzi w grę sankcja nieważności umowy, chyba że doszłoby do stwierdzenia abuzywności innych jeszcze postanowień umowy w zakresie wykluczającym utrzymanie umowy w mocy. Zachodzi natomiast konieczność określenia, w jakiej wysokości kredytobiorcy spełnili swoje zobowiązanie i czy nie doszło do nadpłaty bezpodstawnie wzbogacającej pozwanego.

Mając na uwadze przedstawione okoliczności, Sąd Najwyższy na podstawie art. 398¹⁵ § 1 k.p.c. uchylił zaskarżony wyrok i sprawę przekazał Sądowi Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania.

(M.M.)

[ał]